

อยุธยาเมืองมรดกโลกภายใต้ยุทธศาสตร์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน*

Ayutthaya World Heritage City under The Sustainable Development Strategy

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการอยุธยาเมืองมรดกโลก งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจากข้อมูลเอกสารและภาคสนาม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลพื้นที่มรดกโลก ประกอบด้วย ชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่น ข้าราชการระดับบริหารจัดการ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มนักธุรกิจและเจ้าของกิจการร้านค้า กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักการเมือง กลุ่มพระและนักบวชในศาสนาต่างๆ และกลุ่มนักเรียนนักศึกษา ทั้งนี้ใช้ระยะเวลาการวิจัย 1 ปี

ผลการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนรูปแบบการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นยังไม่ได้มีการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะยังมีการขัดแย้งกันของประชาชนแต่ละกลุ่ม การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจะทำให้อยุธยาเมืองมรดกโลกดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองทางประวัติศาสตร์ และอุดมไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งมีอารยธรรมความเจริญทั้งศิลปะและวัฒนธรรมได้ สุดท้ายงานวิจัยครั้งนี้ ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาโดยการทำ SWOT Analysis ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในอยุธยาเมืองมรดกโลก ภายใต้โมเดลทัศน์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอยุธยาเมืองมรดกโลกอย่างยั่งยืน และนำเสนอเป็นแผนบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

คำสำคัญ : อยุธยา เมืองมรดกโลก ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน

* โครงการวิจัยทุนสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

Abstract

The main purposes of this study is to present the model of participation of every sector in managing Ayutthaya City of World Heritage. This study is qualitative research form documents and field study. The personnel responsible for taking care of world heritage area consists of community or local people, government officials at management level, tourist groups, businessman groups and enterprise owners, academics, politicians, monks and clergy of various religion and student groups. The duration of research is one year.

The study reveals that real participation of local community in propelling development format the city of Ayutthaya about conservative tour is not occurred in this research because of conflicts among people. The real participation will make Ayutthaya, that is, city of world heritage uphold the identity of being historical city which is plentiful with local intelligence along with civilization and progress with arts and culture. As a result, This study presents development model by using SWOT Analysis of people in Ayutthaya, both the advantages and disadvantages under the concept of participation in developing Ayutthaya as city of world heritage permanently and present it as management plan with the participation of every sector under the rule of sustainable development.

This study suggests that the advantages and disadvantages form every sector must adjust the thinking and working form thinking separately to integrately. All should aim to take responsibility truly and continuously. All should understand and realize the importance of management plan and improve knowledge in management. The most important thing is to allocate the budget to areas and community in accordance with operation plan and improve indicator of follow-up and evaluation mechanism system for management mechanism, it must respond to the need of community, locality to develop Ayutthaya as city of world heritage under the sustainable development.

บทนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวงเก่า (กรุงเก่า) มีประวัติศาสตร์และความเป็นมาเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก มีฐานะเป็นเมืองท่องเที่ยว มีภูมิประเทศ และการจัดการด้านพื้นที่ ที่เป็นมรดกตกทอดจากการจัดการปกครองตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีอำเภอพระนครศรีอยุธยาเป็นเกาะกลาง มีคูเมืองกั้นระหว่าง อำเภอพระนครศรีอยุธยากับอำเภอรอบนอกอื่นๆ ที่มีรูปแบบการบริหารราชการที่ขึ้นตรงต่ออำเภอพระนครศรีอยุธยา ความเป็นประวัติศาสตร์ของนครประวัติศาสตร์อยุธยาและเมืองบริวารเป็นประจักษ์พยานแสดงถึงความรุ่งเรืองสูงสุดของอารยธรรมของชุมชนหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 - 24 จึงได้รับการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกในปี พ.ศ.2534 เมื่อประเทศไทยก้าวสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบัน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11) ซึ่งเป็นแบบแผนการบริหารราชการแผ่นดินแบบรัฐสมัยใหม่ ซึ่งโดยสภาพภูมิของพระนครศรีอยุธยามีความเหมาะสมที่จะทำมาค้าขาย ติดต่อกับเมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานคร ผลก็คือ อยุธยาได้ถูกรัฐบาลระบุให้เป็นพื้นที่ปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตเชิงเกษตรเป็นการผลิตเชิงอุตสาหกรรม พระนครศรีอยุธยามีพื้นที่นาที่เปิดให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม มีการลงทุนจากนักลงทุนชาวต่างประเทศ พื้นที่นาจึงถูกทำให้กลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม และโดยนโยบายด้านการพัฒนา สร้างการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและทางสังคม จิตใจ ตลอดจนโครงสร้างทางการดำเนินธุรกิจ และภาวะทางเศรษฐกิจ ซึ่งเติบโตในทางกายภาพระดับสูงมาก แต่สิ่งที่ตามมา คือ สภาพความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการปรับตัวและ

เปลี่ยนแปลงไม่สมดุล ภาพลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นพื้นที่ลึบสน เสี่ยงภัย ขาดความสงบเรียบร้อย เกิดความรุนแรง ภาพของอยุธยาที่เปลี่ยนแปลงไปถือเป็นความเสื่อมที่ทุกคนต้องตระหนักและแก้ไข การพัฒนาไม่ได้มีพื้นฐานจากความรู้ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโบราณคดี ประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรม เพื่อนำมาใช้เป็นฐานของการวางแผนแม่บทการจัดการท่องเที่ยว ตั้งแต่ช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงทั้งกายภาพของเมือง หมู่บ้าน อำเภอ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเกิดขึ้นในอำเภอต่างๆ ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะมีกลุ่มนายทุนจากภายนอกมาลงทุนทำธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจแทบจะไม่ได้ตกถึงชุมชนโดยตรง ชุมชนไม่ใช่เจ้าของทรัพยากร ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเองอีกต่อไป แต่กลับเป็นลูกจ้างของนายทุนที่เข้ามาทำธุรกิจและเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในชุมชน

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษาในเขตอยุธยามรดกโลกเห็นว่า ภาระหน้าที่และพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยามีองค์ประกอบด้านทรัพยากรพร้อมที่จะขับเคลื่อนองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตของผู้คน วัฒนธรรม สถานที่ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่มีคุณค่า สร้างเป็นแผนพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้น คณะผู้วิจัยร่วมกันดำเนินการวิจัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของสมาชิกในชุมชนทุกภาคส่วน ภายใต้ชื่อ “อยุธยาเมืองมรดกโลกภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการอยุธยาเมืองมรดกโลก

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. อยุธยาเมืองมรดกโลกและการบริหารจัดการ ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองมรดกโลก ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลกในลำดับต้นๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 เป็นต้นมา อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก โดยมีคุณสมบัติตรงตามหลักเกณฑ์ 3 ข้อ คือ

1) กรุงศรีอยุธยาเป็นตัวแทนถึงความ เป็นเยี่ยมในการสร้างสรรค์อันทรงคุณค่า การเลือกสรรตำแหน่งที่ตั้งของพระนครให้เหมาะสมกับความซับซ้อนของลักษณะผังเมืองเฉพาะตัวของชุมชนที่อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงพื้นฐานวัฒนธรรมที่สนองตอบความต้องการในการรักษาพระนคร ป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู และความต้องการในการจัดระบบสาธารณูปโภคได้อย่างเหมาะสมกับสังคมพระนคร อันเอื้ออำนวยให้เกิดพัฒนาการสู่ความรุ่งเรืองในยามสงบสุข ขณะที่ที่ราบลุ่มล้อมรอบกรุงศรีอยุธยานั้นเป็นแนวยุทธการป้องกันการรุกรานของข้าศึก ณ ที่แห่งนี้เป็นแหล่งอาหารอันอุดม ได้สมญา “อู่ข้าวแห่งเอเชีย” การตั้งพระนครในบริเวณที่มีแม่น้ำใหญ่มาบรรจบกัน 3 สาย คือ

แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำอโยธยา อันเป็นเส้นเลือดใหญ่ของระบบสังคมและเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอด ทำให้กรุงศรีอยุธยาสามารถควบคุมระบบการผลิต การสร้างงาน เกษตรกรรม และการค้าได้อย่างดี และยังใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างกัน ตลอดจนเป็นเส้นทางขนส่งค้าขายภายในและต่างประเทศ

2) กรุงศรีอยุธยานับเป็นแม่แบบสำคัญ ในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งในด้านความงาม ความรุ่งเรืองทุกแง่ทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่างๆ ลักษณะอาคารบ้านเรือน การอาศัยอยู่ในเรือนแพ ลักษณะและการใช้เรือพระที่นั่ง ตลอดจนถึงวิธีการดำเนินชีวิต

3) อาคารโบราณสถานแต่ละหลังใน พระนครศรีอยุธยา มีลักษณะการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ลักษณะของสิ่งก่อสร้างหลายอย่าง เช่น เจดีย์ ปราสาท และปราสาท มีความเป็นพิเศษ ไม่สามารถพบเห็นในที่อื่นๆ แม้สิ่งก่อสร้างเหล่านี้มีอายุยืนยาวมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจ แต่ลักษณะการออกแบบทางสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ต่อเนื่องทางสถาปัตยกรรมสู่ลักษณะที่เป็นแบบไทยแท้ และไม่สามารถสร้างทดแทนได้ในปัจจุบัน

การที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลกนั้น นอกจากจะแสดงถึงความรับผิดชอบและการตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมกันพิทักษ์รักษามรดกของมวลมนุษยชาติแล้วยังเป็นพื้นฐานการพัฒนาอย่างสมดุลในประเทศต่างๆ ไม่ให้พัฒนาการของมวลมนุษยชาติในภาคต่าง ๆ ทำลายพื้นฐานของอารยธรรมและสภาพแวดล้อมในอดีตและปัจจุบัน ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมของการเป็นประเทศภาคีและสถานที่อันทรงคุณค่า

ของประเทศได้รับการคัดเลือกให้เป็นมรดกโลก คือ การช่วยเหลือจากกองทุนมรดกโลก (World Heritage Fund) ในการส่งเสริม ป้องกัน อนุรักษ์ ให้คงสภาพอยู่ต่อไป

2. แนวคิดคุณค่าทรัพยากร/มรดกทางวัฒนธรรม

องค์กระบวนานาชาติที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร/มรดกวัฒนธรรม เช่น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) นั้น ได้กำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมหรือมรดกวัฒนธรรมที่ควรประกาศให้เป็นมรดกโลก ดังคำอธิบายพอสังเขป ดังนี้

1) **คุณค่าทางวัฒนธรรม** ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่ผู้คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม คุณค่าทางวัฒนธรรมของทรัพยากร/มรดกวัฒนธรรม แบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่

(1) **คุณค่าเชิงอัตลักษณ์** เป็นกลุ่มคุณค่าที่มีความสัมพันธ์และความผูกพันด้านอารมณ์ ความรู้สึกกับทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น สิ่งของ สถานที่ หรือสิ่งก่อสร้าง ความผูกพันนั้นอาจรวมถึง อายุ ความเก่าแก่ คุณลักษณะบางประการ ประเพณี ความหลัง หรือความทรงจำ ตำนาน ความรู้สึก ศาสนา จิตวิญญาณ และสัญลักษณ์ ซึ่งอาจมีนัยทางการเมือง ชาตินิยม และความรักพวกพ้อง

(2) **คุณค่าเชิงศิลปะหรือเทคนิค** เป็นคุณค่าที่ขึ้นกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ลวดลาย โครงสร้าง หน้าที่การใช้สอย ทักษะฝีมือ เป็นต้น

(3) **คุณค่าเชิงจำนวนที่หายาก** หมายความว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างที่มีลักษณะคล้ายกัน (เช่น ประเภทเดียวกัน รูปแบบเดียวกัน) มีจำนวนไม่มากหรือเป็นของหายาก

2) **คุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย** หมายถึง คุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัย แบ่งออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

(1) **คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ** หมายถึง คุณค่าที่ทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดำรงชีพได้ เช่น มีรายได้ เป็นต้น คุณค่านี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะเงินตราหรือเกี่ยวกับการทางการเงินเท่านั้น แต่หมายถึงคุณค่าในด้านอื่นๆ เช่น การท่องเที่ยว การค้า และความสุข เป็นต้น

(2) **คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย** หมายถึง คุณค่าคล้ายกับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ แต่เน้นที่คุณค่าการใช้งาน การใช้สอยแบบเดิมที่ทรัพยากรวัฒนธรรมเคยถูกใช้มา หรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ เช่น การปรับปรุงศาลากลางจังหวัดเก่าให้เป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

(3) **คุณค่าเชิงการศึกษา** หมายถึง คุณค่าที่มนุษย์ในปัจจุบันใช้ในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม มีความหมายใกล้เคียงกับคุณค่าทางวิชาการ

(4) **คุณค่าเชิงสังคม** หมายถึง ในเชิงสังคมประเพณี กิจกรรมทางสังคมที่ยังเป็นประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้

(5) **คุณค่าเชิงการเมือง** หมายถึง คุณค่าที่อาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมือง ในประวัติความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น เช่น สถานการณ์สู้รบระหว่างไทยกับพม่า หรือสถานที่ประกาศอิสรภาพของชนชาติในบางประเทศ

ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าและความหมายหลายประการ มีความสำคัญหลายระดับทั้งระดับโลก ระดับชาติ ระดับสังคม ระดับท้องถิ่น ระดับปัจเจก ขึ้นกับมุมมองและการนำไปใช้ นั่นคือคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมมีพลวัต เมื่อเวลาผ่านไปอาจมีคุณค่าแตกต่างจากเดิมตามบริบทสังคมและวัฒนธรรม

3. แนวคิดการจัดการทรัพยากร/มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรวัฒนธรรมมีลักษณะบางประการที่แตกต่างจากทรัพยากรธรรมชาติ ในประเด็นที่ว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมเมื่อถูกทำลายแล้วไม่มีอะไรมาทดแทนได้ ทั้งยังเปราะบางเสี่ยงต่อการสูญหายหรือหมดจากโลกไป ด้วยเป็นสิ่งที่หายาก บางประเภทก็มี “ชิ้นเดียวในโลก” ลักษณะทรัพยากรที่นักวิชาการกล่าวนั้น ล้วนเป็นเรื่องความห่วงใยในเรื่องการสูญหาย ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวมีความห่วงใยและหวั่นวิตกเป็นประเด็นถกเถียง อภิปรายกันเพื่อหาทางร่วมกันมากขึ้นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (Sustainable Management of Cultural Resource)

หากมองในภาพรวมเกี่ยวกับหลักการแนวคิด และแนวทางการจัดการอย่างยั่งยืน พบว่า มีความเกี่ยวข้อง 3 เรื่องใหญ่ (ธนิช เลิศชาญฤทธ์, 2554: 165-188) ได้แก่

1) การใช้ทรัพยากร/มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าและความหมายหลายประการในสังคมร่วมสมัย จึงเป็นเรื่องปกติที่จะถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์บางอย่างเสมอ แต่การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมอาจนำไปสู่การทำลายแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมและอาจทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมเสื่อมสภาพเกิดการสูญหายได้ หรือนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนกับผู้คนต่างวัฒนธรรมได้ และอาจก่อให้เกิดอาชญากรรมข้ามชาติได้ ดังนั้นในการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด เพื่อช่วยกำหนดแนวทางในการจัดการ แนวทางการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอาจมีหลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ บริบท และเงื่อนไขทาง

สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่และชุมชน โดยทั่วไป การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน มีแนวทางหลักที่แบ่งออกเป็น 3 แนวทางดังต่อไปนี้

(1) การใช้อย่างประหยัดและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างประหยัดและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในบริบทของความยั่งยืน ก็คือ เราไม่ควรใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมของคนรุ่นหลังในสังคมรุ่นเราหรือรุ่นปัจจุบัน และควรใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์มากที่สุด จากการลงทุนหรือใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมน้อยที่สุด นอกจากนี้ ควรพิจารณาถึงคุณค่า ประเพณี และลักษณะบางประการของทรัพยากรวัฒนธรรมที่แตกต่างจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถหาอะไรมาทดแทนหรือปลูกใหม่ได้ ดังนั้นในการนำทรัพยากรวัฒนธรรมมาใช้อย่างยั่งยืนจึงต้องเลือกแนวทาง วิธีการ เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ดีที่สุดให้เหมาะสมในแต่ละกรณี

(2) ความเท่าเทียมในการเข้าถึงและการใช้ ในแนวคิดที่ว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสมบัติสาธารณะ ดังนั้น ทุกคนจึงควรมีสิทธิในการใช้และการเข้าถึง (Accessibility) อย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ใด เพศใด ฐานะใดก็ตาม ไม่มีใครเป็นเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้นทุกคนควรเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน มีสิทธิในการดูแลบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและควรร่วมมือกันทุกฝ่าย ทุกคนหรือทุกกลุ่มชนชั้นสามารถเข้ามีส่วนร่วม และได้รับความสุขจากการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรม

(3) การใช้โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ และเป็นเครื่องบ่งชี้ว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรี (Dignity) เท่าเทียมกัน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความหมายและมีบทบาทต่อ

ความมั่นคงของสังคมมนุษย์ด้วย ดังนั้น เราควรใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมโดยเคารพและใส่ใจเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และวิถีชุมชน

2) การพัฒนาทรัพยากร/มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ควรคำนึงถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการพัฒนา วิธีการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน แบ่งเป็น 3 วิธีหลักดังต่อไปนี้

(1) การวิจัย เป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม ผลการวิจัยทรัพยากรวัฒนธรรมยังนำไปพัฒนาด้านต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมได้

(2) การให้การศึกษาแก่สาธารณชน เป็นส่วนสำคัญยิ่งในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เนื่องจากการให้การศึกษาแก่สาธารณะสามารถเข้าถึงผู้คนส่วนมากในสังคม และมีพลังที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านบวก รวมถึงการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมด้วย

(3) การอบรมอบรมเชิงปฏิบัติการ วิธีแบ่งย่อยได้ 3 วิธี คือ การสัมมนา การอบรมอบรมเชิงปฏิบัติการแก่สาธารณะ และการฝึกปฏิบัติงานจริงในภาคสนาม วิธีการทั้ง 3 วิธีมีส่วนสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในการสร้างเสริมความรู้แก่สาธารณชนและพัฒนาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้โดยตรง

3) การอนุรักษ์และการป้องกันทรัพยากร/มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์และพิทักษ์รักษาทรัพยากรวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรวัฒนธรรมและประโยชน์สุขของมนุษย์นั้น โดยรวมแล้วควรมีหลักการเบื้องต้น 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรร่วม ที่ผู้คนทุกภาคส่วนควรได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียม หลักการนี้จะสร้างความรัก ตระหนักถึงความสำคัญ และวางแผนทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมกัน ประการที่สอง ทรัพยากรวัฒนธรรมมีความหลากหลายทั้งในแง่ของประเภท ประวัติศาสตร์ บทบาทหน้าที่ ความสำคัญ จิตวิญญาณ และกายภาพ มาตรการและวิธีการในการอนุรักษ์และพิทักษ์รักษาทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งมีหลายวิธี ได้แก่

(1) การลด ละ เลิก แนวทางการป้องกันทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือ ควรช่วยกันส่งเสริมให้ชุมชนใส่ใจสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองมากขึ้น การเปลี่ยนทัศนคติและการปฏิบัติที่ไม่สร้างสรรค์ต่อชุมชนและทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การให้ความสำคัญกับชุมชนและสังคมก่อนเรื่องส่วนตัว การใส่ใจในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และห่วงใยสิ่งแวดล้อม

(2) การรักษาจิตวิญญาณและบุคลิกของทรัพยากร ทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ละประเภทอาจมีองค์ประกอบทางจิตวิญญาณ (Spirit) และบุคลิก (Character) ที่แตกต่างกัน เช่น สถานที่ พิธีกรรม วัตถุทางชาติพันธุ์ เพลงหรือดนตรี ฯลฯ ดังนั้น การอนุรักษ์และสงวนรักษาทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ควรมุ่งเน้นที่จิตวิญญาณ สำนึก หรือความเป็นตัวตนของทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น สำนึกความเป็นสถานที่ เป็นต้น

(3) การสงวนรักษาและการบูรณปฏิสังขรณ์ วิธีการควรเน้นหลักการซ่อมแซมมากกว่าการแทนที่ โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง ใช้เครื่องมือที่เหมาะสมและดีที่สุดเท่าที่จะหาได้ หากจำเป็นต้องมีการดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงสามารถทำได้ แต่

ต้องทำการประเมินผลก่อนว่า ผลลัพธ์จะก่อให้เกิดประโยชน์ เพิ่มคุณค่า หรือรักษาความหลากหลาย จิตวิญญาณและบุคลิกเด่นของทรัพยากรนั้นไว้ได้

(4) การกำหนดจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ ปัจจุบันมีการกำหนดข้อปฏิบัติทางจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ (Code of Ethics) สำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น จรรยาบรรณในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมขององค์กรทรัพยากรวัฒนธรรม ในส่วนนี้จะรวมถึงการออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับและข้อห้ามในการใช้ พัฒนา และการสงวนรักษาทรัพยากรวัฒนธรรมด้วย

(5) การออกกฎหมายควบคุม การออกกฎหมายควบคุม ห้ามปราม และประณาม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้าโบราณวัตถุ เป็นทางเลือกหนึ่งในการอนุรักษ์และการพิทักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม

(6) การมีส่วนร่วมของผู้คนฝ่ายต่างๆ การมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public Participation) ได้รับการยอมรับว่า เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เนื่องจากมีส่วนร่วมมีประโยชน์หรือสร้างผลกระทบเชิงบวก เช่น สร้างสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้างวัฒนธรรมการบริหารจัดการที่โปร่งใส ช่วยลดความขัดแย้ง ทุกคนได้รับประโยชน์จากทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรม และเปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่มบุคคล กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้มีสิทธิและเสียงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียม การมีส่วนร่วมของสาธารณชน แบ่งได้เป็นหลายรูปแบบ เช่น การมีส่วนร่วมแบบตัวแทน การมีส่วนร่วมแบบเจียบๆ การมีส่วนร่วมแบบสร้างแรงจูงใจ และการมีส่วนร่วมแบบปฏิสัมพันธ์

ผู้คนในภาคส่วนต่างๆ สามารถมีส่วนร่วมได้หลายลักษณะในการปกป้องคุ้มครอง

ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในแง่วิธียุทธศาสตร์จัดการ นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมควรมีการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) เพื่อกำหนดว่า ใครคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บทบาทหน้าที่ และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของสาธารณชน เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยให้สาธารณชน องค์กร หรือกลุ่มหน่วยงานในท้องถิ่นริเริ่มโครงการต่างๆ ทั้งนี้ โดยให้รัฐหรือนักวิชาการเข้าไปสนับสนุนและร่วมกันทำงานในลักษณะบูรณาการมากขึ้น

(7) การรักษาสมรรถนะการรองรับของทรัพยากร ทรัพยากรวัฒนธรรมหลายอย่างมีความเปราะบางและเสี่ยงต่อการสูญหาย หรือหมดไปจากโลก จึงต้องช่วยกันรักษาสมรรถนะการรองรับ (Carry Capacity) ของทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ควรมีการวางแผนจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เป็นต้น นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญในการจัดทำแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมอีกด้วย

(8) การสร้างพันธมิตร เป็นที่ยอมรับกันว่า โลกปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติเฉพาะกลุ่มเฉพาะพื้นที่ เช่น วัฒนธรรมการกินอาหาร การแต่งกาย การฟังดนตรี การใช้ชีวิต ฯลฯ ถูกนำไปสร้างให้เป็นสินค้าระดับสากล และโฆษณาหรือการสร้างวาทกรรมให้ผู้คนหันมาปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีวิถีชีวิตในลักษณะเดียวกัน วัฒนธรรมในยุคนี้อาจส่งผลให้วัฒนธรรมอื่นๆ ถูกกลืนสูญหายไปท้ายที่สุดทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมลดลง ดังนั้น เราควรร่วมมือกันสร้างพันธมิตร (Alliance) ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพื่อช่วยสงวนรักษาและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม และช่วยลดความ

ขัดแย้งระหว่างผู้คนที่ต่างวัฒนธรรมและสร้างสันติในการอยู่ร่วมกัน

(9) การสร้างของเลียนแบบ หรือ การทำจำลอง อาจดูในแง่บวกมากกว่าแง่ลบ เช่น ในประเทศอียิปต์มีการผลิตของเลียนแบบวัตถุโบราณอย่างเปิดเผยสำหรับขายนักท่องเที่ยว สินค้าเลียนแบบซึ่งได้รับความนิยมและสร้างรายได้แก่ชุมชนอย่างน่าพอใจ

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในบริบทของสังคมโลกปัจจุบันอาจมีแนวทางและวิธีการแตกต่างกันได้ แต่ทั้งนี้ทั้งหมดเพื่อมุ่งเน้นวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยโลกและเพื่อรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “อยุธยาเมืองมรดกโลกภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน” โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีแนวทางในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) จากเอกสารบทความวิชาการ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้เพื่อให้ได้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลและกรอบแนวคิดการวิจัย

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Study) การศึกษาจากข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลหลักโดยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลหลักผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในหลากหลายวิธีการ ทั้งการสัมภาษณ์ระดับลึก การสนทนาระดับกลุ่ม ร่วมทั้งการสัมมนาระดมความคิดเห็น ในพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นเมืองมรดกโลกอันเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์รอบๆ เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลในการวิเคราะห์และจัดทำแผนในขั้นตอนต่อไป

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำแผนบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Stakeholder Analysis) ผู้วิจัยหลักและผู้ช่วยวิจัยการดำเนินการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียในอยุธยาเมืองมรดกโลก ซึ่งมีขั้นตอนหลักดังนี้ 1) ระบุหรือกำหนดว่าใครคือ ผู้มีส่วนได้เสีย และการจัดจำแนกประเภทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) การประเมินและระบุความสนใจของผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งผลกระทบต่างๆ ทั้งแง่บวกและแง่ลบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้เสีย 3) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ให้ตรงกับความต้องการ ความถนัด และประโยชน์ที่จะได้รับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Mitchell, Agle, and Wood, 1997, อ้างถึงใน ธนิส เลิศชาญฤทธิ์, 2554: 185)ในงานวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้วยการทำ SWOT Analysis ภายใต้โมเดลทัศน์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอยุธยาเมืองมรดกโลกอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาสำคัญตามวัตถุประสงค์หลักคือ แผนบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการหาทางออกร่วมกันในการลดบรรยากาศความขัดแย้ง และการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมในรูปแบบการทำงานในแนวราบเป็นสำคัญ ยึดสาระสำคัญและรายละเอียดของการจัดการพื้นที่เพื่อเอื้อประโยชน์ส่วนใหญ่ ภายใต้การอนุรักษ์รักษาให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกับความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ในการจัดทำแผนมีสาระสำคัญดังกล่าวโดยคำนึงถึงประเด็นความเหมาะสมซึ่งอาจปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ทั้งยังคำนึงถึงความสอดคล้องกับนโยบายด้าน

ต่างๆ ของรัฐบาลในทุกๆ ด้าน เพื่อให้เป็น
แนวทางการพัฒนาและบริหารจัดการอย่างยั่งยืน
ต่อไป ดังการนำเสนอในรายละเอียดหลักๆ เพียง
2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. แผนบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วนภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

**1.1 ความสอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจ
ของรัฐบาล** แนวทางในการบริหารจัดการภายใต้
กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องมีความสอดคล้อง
กับนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลด้วย ทั้ง
นโยบายสร้างรายได้ จากส่งเสริมการท่องเที่ยว
จากทั้งภายนอกและภายในประเทศ นโยบาย
ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ภาคเกษตร ภาคการ
ท่องเที่ยว การบริการ การกีฬา และภาคบริการ
และนโยบายสังคมและคุณภาพชีวิตในด้านศาสนา
ศิลปะ และวัฒนธรรม

**1.2 ความสอดคล้องกับแผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555-
2559)** ในยุทธศาสตร์การพัฒนาค้นสู่สังคมแห่ง
การเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน การเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม เป็นการเสริม
สร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบัน
หลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้าง
ค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทยและ
ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม

**1.3 ความสอดคล้องยุทธศาสตร์การ
จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง
ยั่งยืน** การให้ความสำคัญกับการเพิ่มบทบาท
ประเทศไทยในเวทีประชาคมโลกที่เกี่ยวข้อง
กับกรอบความตกลงและพันธกรณี ด้าน
สิ่งแวดล้อมระหว่าง สนับสนุนการดำเนินงาน
ตามพันธกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศด้าน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

**1.4 ความสอดคล้องแผนแม่บทวัฒนธรรม
แห่งชาติ (2550-2559) ดังนี้**

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบ
บริหารจัดการงาน ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
เป้าหมาย-องค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะ
วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ได้รับการรวบรวม จัดระบบในรูปของฐานข้อมูล
และมีการบริหารจัดการที่ดี เพื่อนำไปใช้ในการ
ดำเนินงาน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 อนุรักษ์ สืบทอด และ
ส่งเสริมการดำเนินงานด้าน ศาสนา ศิลปะ
วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม เป้าหมาย - ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม
ได้รับการอนุรักษ์ สืบทอด และส่งเสริมบนพื้นฐาน
ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 6 นำทุนทางวัฒนธรรม
สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และ คุณค่าทาง
สังคม เป้าหมาย - ทุนทางวัฒนธรรมมีบทบาท
สำคัญในการสร้างเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ
คุณค่าทางสังคม ด้วยพลังของความร่วมมือจาก
ทุกภาคส่วน

**1.5 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน
และภายนอก** จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยและ
สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถ
วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มี
ผลต่อการบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา โดยมีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส
และภัยคุกคามดังนี้

1.5.1 จุดแข็ง (Strength) 1) นคร
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีการจัดการ
ผังเมืองที่ดี มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามหลักผังเมือง
อย่างชัดเจน 2) เป็นเมืองที่แสดงถึงเอกลักษณ์ที่
หาได้ยากยิ่ง เป็นหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียม
ประเพณี หรืออารยธรรม ซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่
3) มีสถานที่ท่องเที่ยวด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม
และประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า จนได้รับการ
ประกาศเป็นมรดกโลก 4) ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่ดี

เส้นทางน้ำ เส้นทางคมนาคมสะดวก และอยู่ใกล้ กรุงเทพมหานคร 5) มีความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร เป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำ เนื่องจากภูมิประเทศมีแม่น้ำล้อมรอบและมีคลองมาก 6) มีภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ และรักษาสีงแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม 7) มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.5.2 จุดอ่อน (Weakness) 1) การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันยังไม่มีการจัดระเบียบที่ชัดเจนตามหลักการผังเมือง ทำให้มีการใช้ที่ดินผิดประเภท 2) การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งยังไม่ชัดเจน บางแห่งคับแคบเข้าถึงไม่สะดวก ขาดป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทาง และข้อมูลบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของสถานที่นั้นๆ 3) สาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว 4) ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ต่างๆ ทั้งหน่วยภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ประกอบการในการวางแผนและบริหารจัดการ 5) มีความซ้ำซ้อนของการทำงาน รวมถึงอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6) มีความขัดแย้งในการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการ ในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ

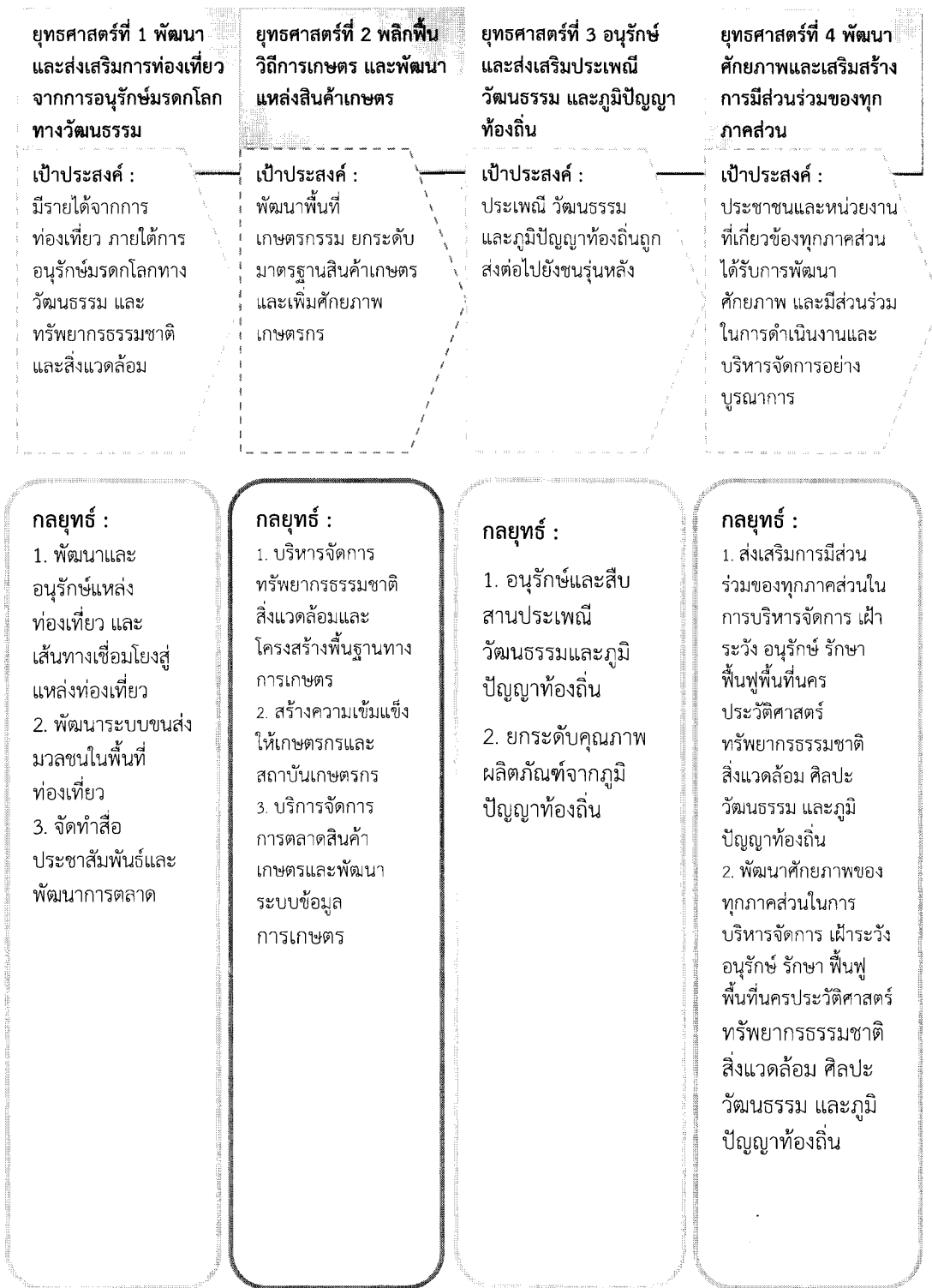
1.5.3 โอกาส (Opportunity) 1) นักท่องเที่ยวมีความนิยม ขึ้นขอบในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีความรู้สึกตระหนักรู้ในความสำคัญของมรดกโลก 2) นโยบายของรัฐเกื้อหนุนในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยว การบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการดูแล และอนุรักษ์พื้นที่ 4) สื่อต่างๆ มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ตลอดเวลา 5) นโยบายการพัฒนาจังหวัดที่ไม่ส่งเสริมการขยายพื้นที่อุตสาหกรรม

1.5.4 ภัยคุกคาม (Threat)

1) ขาดเอกภาพด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว 2) ขาดการบริการด้านข้อมูลข่าวสาร ป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทาง 3) ขาดการจัดการด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ขาดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 4) ประชาชนบางคนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี และการปฏิบัติตัวที่ดีต่อนักท่องเที่ยว 5) ผู้ประกอบการบางราย ไม่ให้ความร่วมมือในการจัดระเบียบร้านค้า และขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการพื้นที่และการบริการต่อนักท่องเที่ยว 6) ปัญหามลพิษเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำล้อมรอบหลายสาย ทำให้ประสบปัญหาอุทกภัย 7) วิถีชีวิตดั้งเดิมแบบสังคมเกษตรกรรมถูกแทนที่ด้วยวิถีชีวิตแบบสังคมอุตสาหกรรมที่เกิดจากการขยายตัวและการพัฒนาเศรษฐกิจ

1.6 กำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และกิจกรรมของแผนการบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เมื่อได้นำมาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) ซึ่งประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม แล้วนั้น สามารถสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ “อยุธยา มรดกโลก เมืองแห่งการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน” โดยกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินกิจกรรมโดยการกำหนดยุทธศาสตร์ภายใต้แผนบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ภายใต้คำขวัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังว่า “ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานต์กวี คนดีศรีอยุธยา” ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แผนที่ยุทธศาสตร์อุทยานมรดกโลก เมืองแห่งการอนุรักษ์และพัฒนา
อย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

1.7 แนวทางการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ การแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่จะผลักดันแผนกลยุทธ์และมาตรการไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จเป็นรูปธรรม เพื่อให้ได้ผลผลิต/ผลลัพธ์ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนฯ โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติการฯ แผนงาน โครงการและกิจกรรมมารองรับ รวมทั้งมีการติดตามประเมินผล

2. กลไกการจัดการศึกษา : การพัฒนาอยุธยาเมืองมรดกโลกภายใต้การมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยราชภัฏ อันเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทของกลไกการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอยุธยาเมืองมรดกโลกภายใต้การมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนวทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามบทบาทหน้าที่ของกลไกทางสังคมที่มีบทบาทอยู่ในสังคมพระนครศรีอยุธยา

2.1 ชุมชน องค์กรและกลุ่มทางสังคม ควรเคลื่อนไหวการจัดการความรู้ของชุมชนโดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรมโดยความรับผิดชอบของสถาบันการศึกษาที่รับผิดชอบในท้องถิ่น ภายใต้การบริหารจัดการองค์การปกครองท้องถิ่น ทุกองค์กร เพื่อดำเนินการสร้างฐานข้อมูล จัดระเบียบความรู้ ให้สะดวกต่อการค้นคว้า ทบทวน สืบค้นด้านรายละเอียด

2.2 องค์กรภาครัฐ เช่น การท่องเที่ยว กรมศิลปากร ฯลฯ ควรจัดได้เปิดแนวคิดให้ชุมชน สถาบันการศึกษาร่วมจัดรูปแบบนำเสนอองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสุพรรณภูมิเร่งพัฒนา ค้นคว้า วิจัยองค์ความรู้ด้านการเกษตร

2.3 สถาบันเทคโนโลยีอยุธยา ค้นคว้า ศึกษาวิจัยองค์ความรู้ด้านอุตสาหกรรม ส่วน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเร่งสร้างองค์ความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งจัดรูปแบบการจัดการเรียนเพื่อท้องถิ่นให้สามารถปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะทั้งเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายโดยภาพรวม ไว้ให้ได้สำนึกร่วมกัน 9 ประการ ดังนี้

1. รักษาภูมิทัศน์เมืองน้ำ การที่พระนครศรีอยุธยาได้รับการพิจารณาให้ได้รับยกย่องเป็นสมบัติของโลก ด้วยคำพูดที่ว่า “เมืองมรดกโลก” นั้น กล่าวได้ว่า เป็นรางวัลที่คนรุ่นหลังได้รับจากการกระทำของคนรุ่นแรกๆ อันได้แก่ การปรุงแต่งวิถีชีวิตให้เป็นเมืองน้ำ ที่ซึมซับผู้คนตั้งแต่อดีต ร่องรอยที่หลงเหลือกลายเป็นคุณค่าที่คนปัจจุบันร่วมกันฟื้นฟูและรักษาไว้อย่างเต็มความสามารถ

2. หวงนามประวัติศาสตร์ ความเป็นอยุธยาเมืองเก่า คำว่า “กรุงเก่า” ดูเหมือนจะเป็นคำอันศักดิ์สิทธิ์ ที่เรารับรู้กันได้ว่าคือ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ที่ครั้งหนึ่งเคยถูกพม่าล้อมเผาทั้งภายนอกภายใน แต่แม้จะจุดไฟให้ไหม้เผาเพียงไร สิ่งที่เหลือมิได้สิ้นซากอย่างที่ศัตรูจะหมายมาด เพราะแม้แต่ซากของอยุธยา ก็ยังคงเสน่ห์ ยากที่ไฟของศัตรูจะผลาญเผาได้ เราผู้เป็นเจ้าของจักต้องหวงแหนนามอยุธยากรุงเก่า นครแห่งประวัติศาสตร์ไว้ให้เหมือนนครอื่นๆ ที่เคยเรืองอำนาจทั่วโลก

3. เก่งกาจภูมิปัญญา ภูมิปัญญาของคนอยุธยาเป็นผู้รู้คิดและมีปัญญาคิดเอง ปรับปรุงแปลงชีวิตของตนเองให้อยู่รอดปลอดภัย ด้วยวิถีทำกิน “ฉบับขับเคลื่อนด้วยวิถีธรรมชาติ” ดังอุปถัมภ์การทำมาหากิน เช่น จักตอก จัดต๋อ สานเข้ารูป ออกแบบเป็นรูปทรงที่เหมาะสมแก่การใช้สอย การปรุงอาหารหวานคาวที่ส่งเสริมสุขภาพ การทำยาสมุนไพรจากตำรายาของหมอแผนโบราณ การ

ออกแบบเครื่องเรือนเครื่องใช้ที่เหมาะสมแก่เมืองน้ำ และภูมิประเทศที่มีอากาศร้อนชื้น ฝนตกตลอดปี การกักเก็บและระบายน้ำให้มีกินมีใช้ได้ทั้งปี นอกจากนี้ยังมีศิลปะแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ล้วนแล้วแต่เป็นผลอันเกิดจากการเรียนรู้ ใช้ปัญญา และระบบคิด ที่ถูกถ่ายทอดกันอย่างมีระบบจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

4. สู่คุณค่าวัฒนธรรม การส่งต่อสืบทอดวัฒนธรรมอันงดงามที่ยากจะมีใครเลียนแบบได้ นี้ มีกระบวนการถ่ายทอดโดยการปลูกฝัง เริ่มต้นที่การเลี้ยงดูในครัวเรือนจากพ่อแม่ สู่ ลูก หลาน เหลน ปัจจุบันความเจริญแบบสมัยใหม่เราใช้โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา และระบบการจัดการมุ่งหมายจะสืบทอดวัฒนธรรมให้เยาวชนรู้คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์และตัวตนของเรา ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของกลไกทางการศึกษาที่จะต้องรับภารกิจต่อจากครอบครัว หน่วยงานด้านวัฒนธรรมต้องร่วมมือร่วมใจหล่อหลอมเยาวชนรุ่นหลังให้รู้จักอยู่อย่างในความเป็นอยู่อย่าง ในความเป็นคนเมืองเก่าที่รักและหวงแหนคุณค่าของเมืองของตนแห่งนี้

5. ไม่ชักนำสิ่งแปลกปลอม ความแปรเปลี่ยนของโลกที่เรียกว่า “ความเจริญ” ที่เกิดพร้อมๆ กับสิ่งที่เสื่อมและสร้างปัญหา เราจึงจะต้องรู้เท่าทันความเจริญและมองเห็นความเสื่อมที่ตามมาเป็นระยะ ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ เยาวชน และเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ต้องตระหนักและเตรียมป้องกันพร้อมระแวดระวังสิ่งแปลกปลอมอันเป็นตัวบ่อนทำลายสังคมของ อันได้แก่ ค่านิยมด้านวัตถุ การมั่วสุม เรื่องยาเสพติด และประเพณีเบี่ยงเบน ผู้ใหญ่ ละเลยสั่งสอนลูกหลาน ผู้ปกครองบ้านเมืองและข้าราชการทุจริตและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ขาวบ้านขาวเมืองทำลายสิ่งแวดล้อม การดำรงชีวิตที่มั่งคั่ง ทั้งขยะทำลายภูมิทัศน์บ้านเมือง

และบุกรุกทำลายโบราณสถานอันเป็นมรดกของส่วนรวม เป็นต้น

6. รู้ถนอมทรัพยากร คำว่า “ทรัพยากร” มิใช่หมายถึงทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น สำหรับคนอยู่อย่างนั้นจะต้องรวมเอาสิ่งแวดล้อมทั้งหมด อันได้แก่ บ้านเมืองแบบสมัยใหม่กับดินแดนประวัติศาสตร์ และพื้นที่มรดกโลกเข้าไปด้วย เราจำเป็นต้องเชื่อมต่อภาพของสิ่งแวดล้อมทั้งชนิดให้เป็นภาพเดียวกันและมีทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางสังคม ผู้คน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และคุณค่าทางจิตใจ มิติทางกายภาพ มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางการท่องเที่ยว (เชิงอนุรักษ์) และมิติทางอุตสาหกรรมที่เราไม่อาจหลีกเลี่ยง เมื่อต่อภาพทุกมิติให้เป็นภาพเดียวกัน เหมือนแม่น้ำหลายสายมาพบกันที่อยุธยาฉันใดก็ฉันนั้น ย่อมต้องมีทั้งร่วมแรงร่วมใจ มีแรงเสียดทาน มีแรงปะทะประสานการจะเดินร่วมกัน ถ้าไปด้วยกันย่อมเกิดแรงเหวี่ยงเป็นความขัดแย้งเป็นธรรมดา ทางออกที่เป็นไปได้คือการ “มีส่วนร่วม” จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกฝ่ายจะเป็นแนวทางที่บรรเทาความคับข้องใจและอาจเกิด “พลังแฝง” ขับเคลื่อนสังคมด้วยการร่วมแรงร่วมใจได้

7. สอนลูกหลานให้รักถิ่น คำสรุปของผู้ใหญ่หลายฝ่ายต่างเสนอว่า หากจะถามว่า “คนอยุธยา” นั้นหมายถึงอะไร ก็จะได้คำตอบที่ไม่ต่างกัน คือ เป็นแผ่นดินเกิด เป็นที่ตั้งรกราก เป็นที่เข้ามาทำมาหากิน หรืออะไรก็แล้วแต่ที่เจ้าตัวจะนิยาม แต่หากผู้ใดหลุดปากได้แล้วตัวเองเป็น “คนอยุธยา คนกรุงเก่า” ก็เป็นอันว่า “ใช่” ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวและเมื่อตกปากรับคำว่าตนเป็นคนอยุธยาแล้ว ก็ต้องถือเป็นหน้าที่ ถือเป็นสัญญาใจว่า เมื่อเป็นคนอยู่อย่างนั้น มีคนดีศรีอยุธยา อยู่อย่างไม่สิ้นคนดี คำนี้คู่จะพันระสัญญาของคนอยุธยาที่ต้องสั่งสอนลูกหลานให้เป็นเช่นที่กล่าวขานกันอย่างภูมิใจว่า “คนดีศรีอยุธยา” คำว่าคนดีศรีอยุธยานั้น

แน่นอนย่อมต้องมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ไม่เหมือนใคร ความเป็นคนดีศรีอยุธยา นั้นจะต้องรัก ภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมา ในความเป็นเจ้าของพื้นที่ประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่า และห่วงแหนดูแล เอาใจใส่ด้วยจิตวิญญาณ

8. หากินอย่างพอเพียง อัตลักษณ์อันโดดเด่นของอยุธยาที่เรามักจะวาดภาพขึ้นในใจคือ ความเป็นดินแดนที่เรียกว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” คำกล่าวนี้มีไว้จะเลื่อนลอยไร้รากฐานแห่งการคิด สิ่งพบเห็นในเชิงประจักษ์ยืนยันว่า คนอยุธยาเองนั้นมีรากฐานผลิตทางการเกษตรจากแหล่งผลิตทางธรรมชาติ ดันทุนชีวิต คือ น้ำและนาข้าว ซึ่งถ้าเราจะสานต่อความคิด การสร้างบ้านแปลงเมืองก่อร่างเป็นชุมชนมองวิถีแห่งความรู้อยู่รู้กิน โดยแนวปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมควรที่คนอยุธยาจักต้องน้อมนำพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตพอเพียงซึ่งถือเป็นเลือดเนื้อและเป็นรากฐานความรอดของประเทศชาติได้ทุกยุคทุกสมัย

9. หลีกเลี้ยงการแตกแยก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นนอกจากเป็นหนทางแห่งความรอดแล้วยังเป็นสายใยประสานเชื่อมโยงระบบการกินอยู่ที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การปลูกฝังจริยธรรมว่าด้วยการให้ผ่านระบบการเกื้อกูล ผลผลิตที่มาจากแหล่งเดียวกันคือน้ำและดิน ฝืนน้ำแผ่นดินเดียวกัน พวกเรามีที่กินอยู่ ภายใต้พระบรมโพธิสมภารพระองค์เดียวกัน พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจคนไทยทุกคน แม้ว่าสถานการณ์ปัจจุบันคนอยุธยาจะได้รับอิทธิพลทางด้านวัตถุและความเจริญ สร้างตัวตนใหม่ มีความคิดเป็นของตนเอง แม้จะคิดต่างหากแต่เรายึดมั่นในสิ่งเดียวกัน มีเป้าหมายเพื่อจะร่วมมือร่วมใจเพื่อส่วนรวม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน เสริมการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน รู้รักสมรรถกโลกพระนครศรีอยุธยาแห่งนี้

ข้อเสนอแนะทั้ง 9 ประการอันท้าทายนี้คือ เส้นทางที่เปิดกว้างเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และมีคุณค่า คนอยุธยามิได้เกิด อยู่ และแตกดับไปอย่างเดียวดาย แต่พวกเขาถูกแวดล้อมด้วยสถานภาพทางสังคม มีทั้งอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคม คนอยุธยาจึงมีหน้าที่ต่อท้องถิ่นเฉกเช่นมนุษย์ทุกคน และความสามารถในการสร้างสรรค์ต่อยอดทุกสิ่งที่เป็นต้นทุนชีวิต ด้วยการมองแง่มุมของท้องถิ่น แ่งคิดทางสังคม สร้างเป็นอัตลักษณ์ที่ท้าทายระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ให้ผสมกลมกลืน จักเป็นบุคลิกภาพที่ประทับใจและถูกต่อยอดไปไม่รู้จบ

บรรณานุกรม

- กิติ ดันหัน. “แนวคิดมุมมองการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกอย่างยั่งยืน” ใน *วารสารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย*. (กรกฎาคม-กันยายน 2551): หน้า 10-19.
- เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. *ความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2538-2500*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- คณะกรรมการธิการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา. *เอกสารประกอบการเสวนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การบริหารจัดการพื้นที่มรดกวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.”* ณ โรงแรมกรุงศรีเวอร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2555.
- จิม แอล เครย์ตัน. แปลและเรียบเรียงโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์. *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ออฟเซ็ท, 2544.
- นิคม มูลิกะคามะ. วัฒนธรรม บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2545.
- อนิก เลิศชาญฤทธ์. *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2554.
- วรรณศิริ เตชะคุปต์ และปรีดี พิศภูมิวิธิ. *กรุงเก่า เล่าเรื่อง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2554.

- Clark, Kate. (editor). *Capturing the Public Value of Heritage*. London: English Heritage, 2006.
- Dorochoff, Nicholas. *Negotiation Basics for Cultural Resource Managers*. Walnut Creek: Left Coast Press, 2007.
- Goonasekera, Anura, Cees Hamelink, and Venkat Iyer Zeditors). *Cultural Rights in Global World*. Singapore: Eastern University Press, 2003.
- King, Thomas F. *Thinking about Cultural Resource Management*. Walnut Creek: AltaMira Press, 2002.
- Richman, Jennifer R. and Marion P. Forsyth (editors). *Legal Perspectives on Cultural Resources*. Walnut Creek: Alamira Press, 2004.